

VEZETŐK ÉS KÖVETŐK. EGY POLITIKAI VISZONYRENDSZER TERMÉSZETRAJZA

Beszéljünk akár társadalomtudományi diskurzusról, akár a mindennapok közbeszédéről, érzékelhetünk egyfajta zavart, bizonytalanságot, sőt talán némi értetlenkedést is, amikor a politikai vezetőknek a demokratikus rendszerekben betöltött szerepe, azaz a demokratikus vezetés problémája kerül szóba. A nyugtalanító érzés háttérben az a hol kimondott, hol kimondatlan feltételezés áll, hogy a kifejezés két alkotóeleme közt nehezen feloldható feszültség húzódik meg. A kételyek jellemzően két irányból érkeznek: egyrészt, felvetődik, hogy a népszuverenitás és a közakarat meghatározta berendezkedés ideájával mennyire kompatibilis a választókat (meg)vezető politikus figurája, másrészt az is kérdéses, hogy a demokratikus elvekkel járó megkötések vajon nem teszik-e lehetetlenné a hatékony politikai vezetést. Doktori disszertációján alapuló könyvében Metz Rudolf meggyőzően érvel amellett, hogy a demokratikus vezetés fogalma nemhogy nem ellentmondásos, hanem a két elem kölcsönösen és szükségszerűen feltételezi egymást.

A mű egyik legfontosabb megállapítása, hogy a demokratikus vezetés mint egyfajta bálványfogalom különböző jelentéstartalmakkal telítődik meg, attól függően, hogy egy adott politikai közösség miként gondolkodik az emberi együttélés kívánatos formájáról. Az egymástól gyökeresen eltérő paradigmává fejlődött elképzelések nem ítéletelők meg egyazon mércével, mert a demokratikus vezetés „erősen függ attól, hogy demokrácia és vezetés mely ideáját kívánjuk impliciten vagy expliciten védeni és érvényesíteni” (12.). Ennek megvilágítására a könyv első felében a szerző egy hármas tipológiát állít fel, amely a téma duális karakterének megfelelően ötvözi a demokrácia- és vezetéselméleti szempontokat.

Az első ismertetett típus a *morális* jelzővel illetett deliberatív-részvételi demokrácia. A – többek közt – Jürgen Habermas és John Rawls nevével fémjelzett értelmezési keretben a legfőbb cél az állampolgárok politikai participációjának folyamatos növelése, a konszenzusos döntéshozatal biztosítása és ezzel összhangban a fennálló politikai berendezkedés erkölcsi alapjainak megteremtése. Noha elsőre úgy tűnhet, hogy ez az elgondolás nem hagy teret a vezetésnek, a „morális alapítás” mint elvégzendő politikai feladat mégis szükségessé teszi az aktív vezetői tevékenységet, pontosabban fogalmazva az ún. transzformatív vezetést. Mindazonáltal fontos kiemelni, hogy a deliberatív-részvételi demokráciában a politikai vezető magatartását erkölcsi szempontok szabják meg, s tennivalói közé tartozik a polgárok politikai nevelése annak érdekében, hogy a követők maguk is vezetőkké válhassanak.

A második ideáltípus a *materiálisként* azonosított aggregatív-pluralista demokrácia. Ez a felfogás önmagára egyfajta procedurális keretrendszerként tekint, melynek középpontjában alapvetően újraelosztási kérdések állnak. A képviseleti demokrácia alapját is adó elképzelésben nagy hangsúly kerül a rezponzivitásra, mert a vezetők és a követők közt fennálló érdekapú viszony megköveteli a számonkérhetőséget. Ezzel együtt azt is látni kell, hogy az ezen demokratikus elgondoláshoz köthető tranzaktív vezetés sok tekintetben szűkebb mozgásteret biztosít a politikai aktoroknak, mint a deliberatív-részvételi demokrácia.

A harmadik vizsgált demokráciavariáns a szerző által *politikaiként* jellemzett vezérdemokrácia, amely mások mellett Max Weber és Joseph A. Schumpeter írásai alapján rekonstruálható. Ahogy a neve is utal rá, itt fundamentális szerep hárul a vezetőre, hiszen a polgárok teljes felhatalmazást adnak a vezérnek a célból, hogy leküzdje a fennálló politikai helyzetet átható bizonytalanságot. Ezen küldetést csak egy karizmatikus politikai szereplő képes teljesíteni, aki egymagában testesíti meg a politikai közösséget. Ezek alapján könnyen azt a következtetést vonhatnánk le, hogy semmiféle demokratikus kontroll nem fedezhető fel a vezér és a követők viszonyában, ám az előbbi cselekvési lehetőségei valójában csak addig terjednek, ameddig a számára legitimitációt adó karizma a rendelkezésére áll.

A szerző által vázolt tipológia világos képet nyújt a demokratikus vezetés lehetséges fajtáiról, amelyeket az egyes típusoknál röviden elemzett filmek még szemléletesebbé tesznek. Mindazonáltal nem feltétlenül bizonyult szerencsés megoldásnak, ahogy a három demokráciaideál és az azokhoz tartozó vezetésvariáns esszenciáját egy-egy jelzővel (morális, materiális, politikai) kívánja megragadni; ahogy mindegyik esetben megfigyelhető valamilyen karakterű erkölcsiség, úgy az is elmondható, hogy mindhárom elgondoláshoz sajátos, a többiétől eltérő jellegű politikakép tartozik.

A könyv második felében a fenti tipológia relevanciáját két esettanulmányban bizonyítja. Az elsőben Angela Merkel és Orbán Viktor a menekült-/migránsválság (már a szóhasználat is a politikai helyzetértékelés része) során tanúsított vezetői magatartását elemzi. A vizsgálódás során kiderül, hogy Merkel moralitást fókuszba állító, transzformatív és tranzaktív elemeket egyaránt tartalmazó vezetésével szemben Orbán kríziskezelése a vezérdemokrácia keretei közt válik értelmezhetővé. A két modell közti különbségek dacára mindkét esetben koherens vezetői alapállást és cselekvést figyelhetünk meg.

A második esettanulmányban a szerző Theresa May miniszterelnöknek és Jeremy Corbynnak a két brexit-választás közti időszakban mutatott vezetői magatartását hasonlítja össze. Ebben a szintén válsággal terhelt időszakban ismételten felfogásbeli differenciákat vehetünk észre a két vezető közt. Míg Corbyn vélekedése szerint országuk Európai Unióból történő távozásáról döntő népszavazás a választók részéről azonosítható egyfajta „morális alapításra” vonatkozó követeléseként is, addig a kormányfő a referendumban egy megoldandó tennivalót látott,

amely a „politikacsinálás” technikai jellegű eszköztárát igényli. A két értelmezés eltérő vezetői viselkedést generált: Corbyn erkölcsi szempontokat fókuszba állító transzformatív vezetésével szemben May tranzaktív politikusi attitűdöt vett föl, amelyet azonban inkoherens módon időnként karizmatikus jegyekkel elegyített. A diszkrépancia a népszerűségi mutatókban és a választási eredményekben is visszaköszönt, hiszen a May vezette konzervatívok elsöprő győzelem helyett kisebbségi kormányt lettek kénytelenek alakítani.

A mű elolvasása után aligha marad kétségünk afelől, hogy a demokratikus vezetés elméleti és gyakorlati vetületeit egyaránt rendkívüli alaposággal vizsgáló kötet hamar a vonatkozó politikaelméleti szakirodalom fontos hivatkozási pontjává válik. Sőt, talán azt is megkockáztathatjuk, hogy Metz Rudolf könyve a diszciplináris határokon túlmutatva akár az üzleti és a civil szférával foglalkozó vezetéskutatás képviselői számára is értékes megállapításokat tartalmazhat.

(Metz Rudolf: A politikai vezetés három arca. A vezetés értelmezési lehetőségei és gyakorlatai a demokráciában. Budapest: TK PTI–Gondolat Kiadó, 2020, 288 o.)

Tóth Miklós Bálint

doktorandusz, Budapesti Corvinus Egyetem
Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola